9. G‘afforova T. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2021

3-SINF ONA TILI DARSLARINI TASHKIL ETISHDA 5E MODELIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLAR

Doniyorova Dinora Kenjaboy qizi
Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari tahlil qilinadi. Ijodiy fikrlashning mohiyati, uning tarkibiy komponentlari hamda ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan samarali metod va texnologiyalar yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy ta’lim sharoitida o‘quvchilarning kreativ salohiyatini shakllantirishning dolzarbligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi**.**

Kalit so‘zlar: ijodiy fikrlash, kreativlik, divergent tafakkur, boshlang‘ich ta’lim, innovatsion metodlar, shaxs rivoji**.**

Аннотация: В данной статье анализируются педагогические и психологические основы развития навыков творческого мышления у учащихся начальной школы. Подчеркивается сущность творческого мышления, его структурные компоненты, а также эффективные методы и технологии, используемые в образовательном процессе. Научно обоснована актуальность формирования творческого потенциала учащихся в современных условиях образования.

Ключевые слова: творческое мышление, креативность, дивергентное мышление, начальное образование, инновационные методы, личностное развитие.

Abstract: This article analyzes the pedagogical and psychological foundations of developing creative thinking skills in primary school students. The essence of creative thinking, its structural components, and effective methods and technologies used in the educational process are highlighted. The relevance of forming students' creative potential in modern educational conditions is also scientifically substantiated.

Keywords: creative thinking, creativity, divergent thinking, primary education, innovative methods, personal development.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchining faolligini ta’minlash, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va bilimlarni real hayotga tatbiq etish ko‘nikmalarini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. An’anaviy o‘qitish jarayonida o‘quvchi ko‘pincha tayyor bilimni qabul qiluvchi rolida qolib ketadi. Bunday yondashuv esa o‘rganilgan bilimlarning tez unutilishiga va amaliyotda qo‘llanmasligiga olib keladi. Shu sababli pedagogikada “jonli o‘rganish” (active learning) tushunchasi keng qo‘llanila boshladi.

Jonli o‘rganish jarayonida o‘quvchi darsning markaziy ishtirokchisiga aylanadi: u savol beradi, tajriba o‘tkazadi, muammoni tahlil qiladi, xulosa chiqaradi va o‘z fikriga tanqidiy yondashadi. Mazkur yondashuv konstruktivizm nazariyasiga asoslanadi. Aynan shu nazariy asosda ishlab chiqilgan **5E ta’lim modeli (The 5E Instructional Model)** bugungi kunda samarali pedagogik model sifatida e’tirof etilmoqda.5E ta’lim modeli XX asrning ikkinchi yarmida shakllangan o‘rganish tsikllariga borib taqaladi. 1962-yilda amerikalik pedagog **Myron J. Atkin** va amerikalik fizik **Robert Karplus** tomonidan “yaxshi o‘rganish tsikli” ishlab chiqilgan. Ushbu tsikl tadqiqot olib borish, tushunchalarni shakllantirish va ularni amaliyotda qo‘llash bosqichlarini o‘z ichiga olgan.

Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan darslar natijasida o‘quvchilarning fanlarga qiziqishi ortgani, savol berish faollashgani hamda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari shakllangani aniqlangan. Ushbu model keyinchalik takomillashtirilib, besh bosqichli tizimga keltirildi va 1987-yilda **Biological Sciences Curriculum Study** (BSCS) tomonidan rasmiy ta’lim modeli sifatida taqdim etildi.

5E modeli konstruktivizm nazariyasiga tayangan bo‘lib, unga ko‘ra bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki o‘quvchi tomonidan avvalgi tajriba va bilimlarga tayangan holda mustaqil ravishda shakllantiriladi.5E modeli o‘quv jarayonini besh ketma-ket bosqich asosida tashkil etishni nazarda tutadi. Har bir bosqich o‘quvchining bilish jarayonidagi muayyan ehtiyojlarga moslashgan bo‘lib, darsning mantiqiy va izchil rivojlanishini ta’minlaydi. Ushbu bosqichlar quyidagilardan iborat: Engage (qiziqtirish), Explore (o‘rganish), Explain (tushuntirish), Elaborate (kengaytirish) va Evaluate (baholash).

Engage – qiziqtirish bosqichi: qiziqtirish bosqichi darsning boshlang‘ich va eng muhim bosqichi bo‘lib, unda o‘quvchilarda yangi mavzuga nisbatan qiziqish va ichki ehtiyoj uyg‘otiladi. Ushbu bosqichda o‘qituvchi tayyor nazariy bilim bermaydi, balki muammoli vaziyat yoki savol orqali o‘quvchilarni fikrlashga undaydi.Masalan, fizika darsida o‘qituvchi suvga tushirilgan buyumning yengilroq ko‘rinishini namoyish etib, “Nima uchun suv ichidagi buyum yengilroq seziladi?” degan savol beradi. Biologiya darsida bir xil sharoitda o‘sgan, ammo turlicha rivojlangan o‘simliklar rasmlari ko‘rsatilib, ularning rivojlanishidagi farq sabablari so‘raladi. Ona tili darsida esa xatolar bilan tuzilgan gaplar berilib, o‘quvchilardan ularni aniqlash talab etiladi. Bunday usullar o‘quvchilarning diqqatini faollashtiradi va ularni mavzuga jalb qiladi.

Explore – o‘rganish (tadqiq qilish) bosqichi:explore bosqichida o‘quvchilar bilimni bevosita tajriba va izlanish orqali egallaydi. Bu jarayonda ular mustaqil yoki

guruhda ishlaydi, kuzatadi, tajriba o‘tkazadi va xulosalar chiqaradi. O‘qituvchi esa yo‘naltiruvchi va maslahatchi rolini bajaradi.Masalan, kimyo darsida o‘quvchilar kislota va ishqor reaksiyasini tajriba orqali kuzatib, reaksiyaning tashqi belgilarini qayd etadi. Matematika darsida formulani tayyor holda berish o‘rniga, masalalar orqali qonuniyatni o‘quvchilarning o‘zlari aniqlashi tashkil etiladi. Geografiya darsida esa xaritalar asosida iqlim mintaqalari tahlil qilinadi. Bu bosqich o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Explain – tushuntirish bosqichi:tushuntirish bosqichida o‘quvchilar tomonidan aniqlangan xulosalar ilmiy jihatdan tizimlashtiriladi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini bayon etadi, o‘qituvchi esa ularni ilmiy terminlar bilan boyitadi, noto‘g‘ri tushunchalarni to‘g‘rilaydi va mavzuning nazariy asoslarini tushuntiradi.Masalan, biologiya darsida fotosintez jarayonini tajriba orqali anglagan o‘quvchilarga ushbu jarayonning ilmiy ta’rifi va bosqichlari izohlanadi. Fizika darsida kuch ta’siri kuzatilgach, Nyuton qonunlari rasmiy ravishda tushuntiriladi. Til darslarida esa misollar orqali anglangan grammatik hodisa qoida sifatida mustahkamlanadi.

Elaborate – kengaytirish bosqichi:kengaytirish bosqichida o‘quvchilar o‘zlashtirgan bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llaydi va chuqurlashtiradi. Bu bosqich fanlararo integratsiya va real hayot bilan bog‘lash imkonini beradi.Masalan, fizika va matematika fanlari integratsiyasi orqali harakat tenglamalari real hayotiy misollar asosida tahlil qilinadi. Adabiyot darsida asarda ko‘tarilgan muammo zamonaviy jamiyat bilan taqqoslanadi. Geografiya va iqtisod fanlari uyg‘unligida iqlim o‘zgarishining iqtisodiy oqibatlari muhokama qilinadi. Bu jarayon o‘quvchilarning yuqori darajadagi tafakkur ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Evaluate – baholash bosqichi:baholash bosqichi o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu baholash faqat yakuniy nazorat bilan cheklanmay, butun o‘quv jarayoni davomida amalga oshiriladi. Baholashda testlar, yozma ishlar, loyiha ishlari, og‘zaki javoblar, shuningdek, o‘quvchilarning o‘z-o‘zini baholashi va refleksiyasi muhim o‘rin tutadi.Xulosa qilib aytganda, 5E ta’lim modeli jonli o‘rganishni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi zamonaviy metodik yondashuv hisoblanadi. Ushbu model o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi, mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi hamda bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtiradi. 5E modeli zamonaviy ta’lim talablariga to‘liq javob beradi va ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-sonli Farmoni/ https://lex.uz/docs/5841063

2. Sh. Mirziyoyevning “O‘zbekiston Respublikasi Xalq Ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2019-yil 24-aprelda PF-5712-son Farmoni (Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 29.04.2019-y.

3. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldasheva SH., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. -Toshkent, “Nosir”, 2009

4. G‘ulomova, X., &Bakiyeva, H. (2020). O‘QISH DARSLARIDA SHE’RIY ASARLAR MATNI USTIDA ISHLASH. Academic Research in Educational Sciences, 1 (3), 582-589.